

BERGEN OP ZOOM

verleden tijd

Willem van Ham en Cees Vanwesenbeeck

Bergen op Zoom verleden tijd

Willem van Ham en Cees Vanwesenbeeck

Wie in Bergen op Zoom woonde, was meestal dichtbij het hart van de oude stad: de Grote Markt met aan de ene kant de vertrouwde contouren van de Peperbus, in het midden de muziekkiosk, aan de andere kant de vlakke gevel van de H. Maagdkerk met het popperige torentje. Links en rechts voorname gebouwen zoals het stadhuis, hier op de luchtfoto in de steigers wegens restauratiewerkzaamheden. Naar linksboven loopt de brede deftige Hoogstraat, links liggen de Zuivelstraat, de Kremerstraat (vanaf de Grote Markt naar rechtsonder lopend) de daarop uitmondende Kortemeestraat en midden rechts de Fortuinstraat, waarlangs men weer de Grote Markt kan bereiken. Als winkelstraten bij uitstek vormden deze het 'Vierkantje'. Pal achter de kerk van de H. Maagd in de Potterstraat het Provoosthuis aan de rand van het industrieterrein aan de Lindebaan, met daaraan parallel de Koepelstraat. Tussenin de woningen van de arbeiders. Linksbovenaan nog de Bosstraat, uitvalsweg naar het zuiden. Op één foto van 1934 is zodoende het vooroorlogse Bergen op Zoom met al zijn maatschappelijke pijlers weergegeven.

Een verstild gezicht vanuit het Militair Hospitaal op een deel van de Wouwsestraat en de Zuivelstraat. De later zo bekende en gekoesterde platanen waren nog maar jonge bomen. De foto is bij benadering te dateren aan de hand van het feit, dat het grote huis aan de Zuivelstraat (49), in 1890 gebouwd, reeds present is en dat het hoekhuis daarnaast (rechts op de foto) nog niet tot winkel verbouwd is, wat c. 1900 gebeurde. Het valt overigens op, hoe weinig huizen in deze buurt, thans volop winkelstraat, op de foto zakenpand zijn. En dat ondanks het feit, dat een handelsgebouw bij uitstek als de vroegere Waag (Zuivelstraat 24-26) hier al sinds de middeleeuwen stond.

De Zuivelstraat gezien in de richting van het Militair Hospitaal vanaf het punt waar deze op de Grote Markt uitkomt. Ook hier valt op dat van een drukke 'bewinkeling' van de straat nog niet veel te zien is. Een van de uitzonderingen vormt het hoekhuis De Keerse (rechts) met de winkel van fotograaf J.J. van Melle. Op de straat hangt wat bevolking rond, die de trambaan wijselijk vrij laat. Was er een tram op komst?

De Grote Markt was op het einde der vorige eeuw een rustige plek om te wonen. Zonder geparkeerde auto's deed de ruimte weldadig aan. Enkele malen per dag den- derde de tram voorbij, die vanaf het station kwam en richting Tholen reed. Afgezien van enkele winkels, koffiehuisen en de gemeentelijke muziekschool op de hoek van de zuidwand, zijn op bovenstaande foto voorname woonhuizen te zien, zoals het huis de Grote Valk (het grote huis in het midden). Oorspronkelijk stonden daar twee huizen, de Grote en de Kleine Valk, die in 1849 zijn afgebroken en door het huidige pand ver- vangen. Tot de tweede wereldoorlog was het in zijn geheel als woonhuis in gebruik. Uiterst rechts de in 1879 gebouwde pastorie. Op de achtergrond het huis de Engel (nr. 19), waarin thans de Roxy-bioscoop is gevestigd. Sinds het einde der achttiende eeuw was er een herberg ondergebracht, genaamd het Nederlandsch Koffiehuys. Op het einde der vorige eeuw beschikte deze horecagelegenheid over een grote zaal. Vele plaatselijke verenigingen, zoals gymnastiekvereniging Sparta en de Sociëteit de Vriendenkring, hadden er hun onderkomen.

Een kroonlijst op de kasseien, arbeiders bezig met puinruimen en een stukje pui nog overeind. Je zou aan een natuurramp denken. De zondagsrust werd verstoord door het spontaan instorten van het huis de Palmboom, dat tegen de toren van de Grote Kerk was gebouwd, op de morgen van 9 augustus 1903 om half zeven. In het pand was het koffiehuis de Gouden Leeuw van A. Stadhouders gevestigd. Op 19 februari van dat jaar was het ernaast gelegen bierhuis, eigendom van Goosen, afgebrand. Maandenlang bleef er een open gat tussen de herberg de Kleine Vijzel en het koffiehuis van Stadhouders zodat weer en wind vrij spel hadden. De oorspronkelijke binnenmuur moest al die tijd als buitenmuur dienen en daar was die kennelijk niet geschikt voor. Op zaterdagavond begon het huis te kraken en de muren te scheuren. Inderhaast zochten de bewoners en de stamgasten een veilig onderkomen. Een klein gedeelte van het huisraad kon nog in veiligheid worden gebracht. Reeds om negen uur was er een grote menigte toeschouwers, waaronder burgemeester en wethouders, vergezeld van de commissaris van politie en de opzichter van gemeentewerken. Ook de twee aangrenzende koffiehuizen, de Kleine Vijzel en het café de Breda, moesten worden ontruimd. Het duurde nog tot de andere morgen om half zeven eer het huis met een daverende klap in elkaar stortte. Gelukkig voor de eigenaars en de stamgasten bleef de drankvoorraad in de kelder gespaard.

Het wonen in de Binnenstad betekent voor velen dat men het zonder of met een heel kleine tuin moet stellen. Grote binnentuinen kwamen echter ook voor, bijvoorbeeld achter het huis de Grote Valk (Grote Markt 26) en achter enkele huizen in de Hoogstraat en Lievevrouwestraat.

De hier afgebeelde tuin is die bij de kosterswoning in de Kerkstraat.

De beschieting van de stad door de Fransen in 1747 had tot gevolg dat de situatie hier ter plaatse ingrijpend is veranderd. Behalve de kerk lagen ook de Hoogstraat en de Huijbergsestraat in puin. De kosterswoning is in 1752 gebouwd. Na de herbouw van de kerk werd de resterende ruimte tussen de kerk en de straat bestemd tot tuin behorende bij die woning.

Koster Raadsveld en zijn zuster waren kennelijk erg trots op hun tuin-kunsten.

De grote vaas links op de foto bevindt zich thans in het gemeentemuseum het Markiezenhof.

Hier is de kosterwoning te zien vanuit de Kerkstraat; links ervan het huis 'Het Blauwe Ancker' (Hoogstraat 3). De opname van deze sfeervolle winteravond dateert uit omstreeks 1920. 'Het Blauwe Ancker' werd in 1923 afgebroken en vervangen door het tegenwoordige huis met trapgevel. Nog juist is het schijnsel van de gaslichtlantaarn te zien, die aan de zijgevel van het huis de Lindeworm hing. Nadat in 1921 het Gemeentelijk Elektriciteitsbedrijf was opgericht, werden de gasgestookte straatlantaarns vervangen door elektrische.

Veel bekijks voor de fotograaf in de Engelsestraat, een statige woonstraat, waar ook enkele befaamde Bergse bedrijven gevestigd waren, zoals de nog bestaande drukkerij van de Gebroeders Juten, toen werkend als stoomdrukkerij. De gebroeders Juten gaven ook het plaatselijk dagblad de Avondster uit en het goedverzorgde geschiedkundige tijdschrift Taxandria.

Links op de foto is nog juist het wijknummer F 35 te zien, behorende bij de winkel van Schuurbijs. De Engelsestraat behoorde tot wijk F. Deze wijknummering is in 1915 door de moderne huisnummering vervangen.

Op de achtergrond het huis 'het Swaentje', toen Rooms Katholiek weeshuis. Het brede pand rechts op de foto met zijn typische 19e eeuwse stucdecoratie had de historische naam 'Witte Handt'. Het gaf in onze eeuw onderkomen aan een wafelfabriek.

De wijk ten noorden van het Vierkantje was niet alleen in de bevolkingsregisters bekend als de 'Vijfde Wijk'. Het was ook een benaming voor de volkswijk bij uitstek in de oude vestingstad, de wijk voor de man met de smalle beurs. Dat wil niet zeggen, dat er niets te zien of te beleven was.

Hier is de Mosselstraat gefotografeerd vanaf de Vismarkt. Op de hoek rechts rust een moegewerkte Bergenaar tegen de hoek van een fraai pand, kennelijk nog op een ouderwetse manier als winkel ingericht, waarbij de geraamtes van de ingehaalde zonneschermpjes wat kaaltjes en slordig aandoen. In deze straat met lage huizen van het type 'hovenierswoning' achterin op de hoek van de Sint Antoniusstraat één wat hoger gebouw, dat aansloot bij een nu nog bestaand blok aan laatstgenoemde straat. (c. 1900).